

osporno je da je Medved obrađujući riječku Crkvu u vremenu fašizma obradio temu koja je do sada u hrvatskoj, slovenskoj i talijanskoj historiografiji bila sporadična i opterećena bremenom prošlosti, stoga se njegov uspjeh nalazi u znanstvenom pristupu ovoj problematici, neopterećenom ideološkim stavovima ranijih razdoblja.

DANIEL PATAFTA

Hrvoje Čapo, *Kraljevina čuvara - Represivni aparat monarhističke Jugoslavije na području hrvatskih zemalja (1918. - 1941.)* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2015), 411 str.

Knjiga *Kraljevina čuvara - Represivni aparat monarhističke Jugoslavije na području hrvatskih zemalja (1918. - 1941.)* je nastala većim dijelom na osnovi doktorskog rada „Državni represivni aparat na području Hrvatske od 1918. do 1941. godine“, koji je Hrvoje Čapo obranio 2012. godine na Hrvatskim studijima. U knjizi se obrađuje državni represivni aparat Kraljevine SHS/Jugoslavije te politička situacija i režim u Kraljevini SHS/Jugoslaviji na temelju izvorne arhivske građe iz Hrvatskog državnog arhiva, Arhiva Jugoslavije, Državnog arhiva u Osijeku, Slavonskom Brodu i Nacionalnog arhiva u Washington.

Uz uvod i zaključak knjiga sadrži četiri poglavlja koja su podijeljena u potpoglavljja. Na kraju knjige nalaze se pet priloga s popisom oružničkih postaja, a potom slijedi popis kratica, izvori i literatura, sažetak, bilješke o autoru, kazalo osobnih i zemljopisnih imena (327.-411.).

Prvo poglavlje „Ustrojstvo“ (47.-70.) donosi ustrojstvo državnog represivnog aparata Kraljevine SHS/Jugoslavije, točnije političko, sigurnosno, prometno i gospodarsko stanje u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Poglavlje sadrži tri potpoglavljja „Središnjica“, „Širenje spoznaja“ i „Rješenja diktature“. Državni represivni aparat mogao je nastati tek onda kada se oformilo Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP). MUP je oformljen 8. svibnja 1919., a njegova osnovna zadaća bila je čuvanje imovinske i osobne sigurnosti te javnog reda i mira. MUP je obavljao nadzor nad samoupravnim tijelima i ustanovama, odnosno nadzirao provođenje zakona općenito i na razini područnih vlasti. Autor u ovom poglavlju obrađuje podjelu MUP-a na Kabinet ministra i sljedeće odjele: „Upravni, Samoupravni, Odjel javne sigurnosti, Inspektorski, Odjel za državnu sigurnost, Odjel za Banat, Bačku i Baranju, Odjel za Bosnu i Hercegovinu, Odjel za Hrvatsku i Slavoniju, Odjel za Dalmaciju, Odjel za Sloveniju i Odjel za računovodstvo“. Svaki od ovih odjela autor je analizirao i opisao njegov rad. Ovi odjeli imali su još odsjeke koji su bili podijeljeni na pododsjeke kojima su rukovodili niži činovnici podređeni voditeljima odsjeka. U odsjeke Odjela dolazila su sva izvješća policijskih tijela, civilnih vlasti ili drugih ministarstava različito o temama na koje je odsjek odgovarao naredbom dajući daljnje upute o predmetno slučaju. Dobiveni podaci o osobama bili su čuvani u posebnoj pismohrani, iz čega je vidljivo da je država imala

pod svojim nadzorom veliki broj „sumnjivih“ osoba. Glavni ured prikupljanja svih izvješća i podataka o radu političkih osoba i stranaka bio je Odjel za javnu sigurnost, od 1923. g. Odjel za državnu zaštitu MUP-a. Djelatnost tog odjela dijelila se na vanjsku i unutarnju obavještajnu službu. Vanjska obavještajna služba bila je zadužena za praćenje svake aktivnosti koju je država osjećala kao protudržavnu. Odjel unutarnje obavještajne službe sastojao se od nadgledanja političkih stranaka, svih vrsta udruženja i pojedinaca. Osnovna zadaća bila je neprekidno praćenje cijelog političkog života i obavješćivanje o svim političkim događajima. Autor u ovom poglavlju analizira zakone (Vidovdanski ustav, Obznana, Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, Zakon o žandarmeriji, Zakon o kraljevskoj vlasti i Vrhovnoj upravi, te Zakon o zaštiti države i javne bezbednosti i mnogi drugi.) kojima je vlada pokušavala uspostaviti što veću centralizaciju i prevlast nad nesrpskim narodima. Cijeli represivni aparat bio je u funkciji političkog nadziranja.

Drugo poglavlje „Upravljanje“ (71.-120.) sadrži tri potpoglavlja „Buka političke arene“, „Tišina po kraljevu ukusu“ i „Prilazak dogovoru“. Autor u ovom poglavlju analizira parlamentarne izbore u Kraljevini SHS/Jugoslaviji i ulogu MUP-a u kontroli izbornog procesa kako bi se zaštitili interesi vladajućih stranaka. U razdoblju 1918. – 1941. održano je sedam parlamentarnih izbora (1920., 1923., 1925., 1927., 1931., 1935. i 1938.) veliku ulogu u političkoj agitaciji imao je MUP i žandarmerija pomoću kojih su se parlamentarni izbori dobivali. Važnu ulogu u političkom „životu“ vlade imao je ministar unutarnjih poslova, koji je postavljao najviše dužnosnike: banove, župane i kotarske načelnike. Stranka koja je držala MUP preko mreže svojih ljudi na terenu mogla je snažno utjecati na rezultate izbora, što se u praksi i događalo. U razdoblju 1918. – 1929. vladu su uglavnom činili predstavnici Narodne radikalne i Demokratske stranke zbog čega je ministar MUP-a uglavnom bio radikal ili demokrat. Autor na temelju dokumenata donosi niz primjera vladinog terora u vrijeme parlamentarnih izbora na području Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U potpoglavlju „Tišina po kraljevu ukusu“ (97.-103.) autor objašnjava situaciju u kraljevini u vrijeme i nakon uvođenja šestosiječanjske diktature.

Treće poglavlje „Usmjerenost“ (121.-196.) obrađuje djelovanje represivnog aparata. Represivni aparat djelovao je protiv svih onih koji se nisu slagali s postojećim režimom i poretkom. U prvom redu radilo se o strahu od komunista i boljševika, potom o članovima Hrvatske republikanske seljačke stranke, nacionalnim manjinama ali i svima onima koji su „drugačije“ razmišljali od vladajuće elite. Vladi su smetali i stranci (Nijemci, Mađari, Amerikanci, Židovi i drugi) koji su dolazili u državu pa su oni bili i najčešće pod nadzorom ili pritiskom represivnog aparata. Represivni sustav sumnjao je u svaku manjinu pa i u onu vjersku, a interniranje nepoćudnih postala je metoda koju je režim provodio u cijelom vremenu diktature. Autor u ovom poglavlju donosi tri grafikona u kojima je analizirao podatke o osuđenima za „zločine protiv opstanka države i njenog uređenja“ i kažnjenima za „zločine protiv javnog reda i mira“, te „zločine protiv službene dužnosti“ prema vjeroispovijesti u odnosu na njihov udio u stanovništvu. U potpoglavlju „Bjegunci i odmetnici“ autor donosi dvije tablice u kojima analizira mjesečno stanje kriminaliteta na području Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (1919. – 1924.) prema skupini nedjela (javno nasilje, ubojstva-tjelesne ozljede, krađe, paleži) i jednu tablicu u kojoj prikazuje broj kažnjenika u kaznionici Stara Gradiška prema vrsti zločina, alkoholizmu, bračnom stanju i vjeroispovijesti (1922. – 1929.).

Autor donosi niz primjera batiranja i maltretiranja građana, političara, stranaca zbog drugačijeg mišljenja i stavova naspram vlade. U razdoblju kraljeve diktature „u marksističkoj historiografiji zabilježeno je 329 ubijenih i oko 40.000 boraca radničkog pokreta koje je prošlo kroz zatvore te je bilo mučeno“ (146). Vlast u Beogradu doživljavala je svaku oporbenu aktivnost kao protudržavni čin, što je imalo za posljedicu to da je represivni državni aparat gotovo isključivo bio korišten u političkoj borbi s neistomišljenicima, a tek zatim u suzbijanju kriminaliteta.

Četvrto poglavlje „Periferija“ (197.-288.) donosi strukturu izvršnog represivnog aparata. Ovo poglavlje se dijeli na tri potpoglavlja Oružništvo, Redarstvo i Pomoćnici. Oružništvo je bio sastavni dio vojske Kraljevine SHS-a, koje je bilo podijeljeno na šest brigada, koje su bile podijeljene na bojne. Bojne su bile podijeljene na satnije, a satnije na vodove. Na području hrvatskih zemalja djelovale su dvije brigade, a potom pukovnije (1923./1924.), IV. oružnička brigada sa sjedištem u Zagrebu i VI. oružnička brigada sa sjedištem u Splitu. Redarstvo ili gradska policija, prema snazi oružja, predstavljala je najniži stupanj represivnog aparata. Dok je oružništvo imalo poluvojni karakter jer je bilo pod nadzorom Ministarstva vojske i mornarice, redarstvo je bilo isključivo pod kontrolom mjesnih građanskih vlasti, uključujući i njihovo financiranje. U većini gradova redarstvena straža bila je uključena u strukturu policijskih direkcija. Redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu predstavljalo je još od osnutka države jedno od najbolje organiziranih redarstava u Kraljevini. Bilo je sastavljeno od predsjedničkog ureda, Odsjeka za kriminalno redarstvo, Odsjeka za mjesno redarstvo i Odsjeka za zdravstvo. Službeni pomoćnici oružništva i vojske bile su civilne poluvojne organizacije Organizacija jugoslavenskih nacionalista, Srpska nacionalna omladina, Udruženje četnika, iza diktature 1929. g. Mlada Jugoslavija ili Jugoslavenska akcija. Takva udruženja bila su često oružano potpomognuta od strane države. U ovom poglavlju autor opisuje djelovanje četničke organizacije u Kraljevini SHS te odnos civila naspram policije.

Na kraju knjige nalazi se zaključak, te slikovni materijal koji prikazuje politički život Kraljevine SHS. Autor u prilogama donosi popis oružničkih postaja IV. oružničke brigade Zagreb i VI. oružničke brigade Split, te njihovu podjelu na bojne i satnije. U prilogama autor donosi i odabrane dokumente Državnog tajništva MUP-a SAD-a o unutarnjoj politici Kraljevine SHS/Jugoslavije (izvorno na engleskom jeziku).

Autor je u knjizi na temelju arhivske građe objasnio funkcioniranje državnog represivnog aparata od njegovog vrha do dna tj. od uloge državnog vladara i ministara do djelovanje oružnika, redarstvenika i niza poluvojnih pomoćnih organizacija. Knjiga je odličan temelj za daljnja proučavanja političkog represivnog aparata Kraljevine SHS.

IVANA ŠUBIC KOVAČEVIĆ